

Les xarxes, per definició, no es poden transportar, car esdevenen espai, territori. L'illa-barri de Manhattan té una xarxa telefònica més llarga que la que s'estén per tot el continent africà. Aquest fet serveix per a explicar més la història del segle que tot el rosari de vicissituds dites 'polítiques' d'abans i de després de 1960, aquell any de la independència d'Àfrica.

de la terra en mercaderia han estat frenats, des del XIX, pels plans d'urbanisme de les grans ciutats industrials, i, al XX, per l'Ordenació del Territori i la Planificació Regional. (No és per atzar que el Regional Planning català sigui de 1932, i el Pla de l'Àrea Metropolitana de Barcelona de 1964-66 no fos aprovat, i amb canvis, fins 1975).

El treball

La voluntat política de fer del treball una mercaderia va topar, a partir d'un cert moment, amb la legislació sobre horaris de treball i, en general, sobre condicions de treball. (Tampoc no és per atzar que l'impuls si més no tècnic per a la creació d'un Institut Nacional (estatal) de Previsió d'àmbit espanyol es produís a inicis del segle XX i provinqués d'un personatge com Josep Maluquer i Salvador).

El diner, i el crèdit

Finalment, les emissions monetàries, i en general, el mercat del diner i del crèdit han estat controlats, des dels inicis del capitalisme industrial 'de mercat', pels bancs centrals i les autoritats monetàries, començant pel Banc de Suècia. (També fou un català –Laureà Figuerola– qui va promoure l'emissió estatal de 'pecetes' o 'pessetes', el 1868 quan era ministre d'Hisenda del govern de Madrid. Al segle XX, la preocupació catalana ha continuat: des de les emissions monetàries de la Generalitat de 1937 fins al suport donat, als anys 90, a l'euro. Pel que fa al crèdit, tot i la presència de bancs privats –regulats per llei– la societat catalana s'ha acabat decantant majoritàriament per les caixes d'estalvi, que no actuen com a empreses capitalistes. I són, és clar, objecte de cobrança per la dreta econòmica disfressada de banc partidari de la competència).

Els factors de producció

La terra, el treball i el capital han estat considerats convencionalment com els tres factors bàsics de producció. Tota la història del segle XX es pot explicar –i de fet, així s'ha assajat de fer– com un conjunt de processos a l'entorn de l'obtenció –i la distribució– de terra (o recursos naturals), l'ús –i la remuneració– del treball en els processos productius, i l'acumulació de capital. Les innovacions tècniques, els moviments sociopolítics, i els conflictes (i les guerres) del segle tindrien aquests rerefons.

Alguns episodis com les dues guerres mundials, alguns successos com les revolucions mexicana, russa o xinesa, i alguns processos com la surgència de la nova economia als anys 90, s'explicarien només en clau de lluita a l'entorn de la terra, el treball o el capital.

L'art, i la literatura, també. Per exemple, fa poc que s'ha sabut que els mecanismes pels quals Nova York va prendre a París la capitalitat mundial de l'art –i, en concret, de l'art pictòric– l'endemà de 1945, foren mecanismes molt influenciats per les actuacions polítiques de les institucions ad hoc del govern nord-americà, que veien que l'èxit de la pintura abstracta podia fer oblidar els muralistes mexicans, els fotomuntatges expressionistes d'alguns artistes europeus i els partidaris del realisme social.

Els factors –o motors– de competitivitat

Ara sabem, però, que el que és decisiu per a un país no són els factors de producció clàssics que semblava que ajudaven a explicar-ho tot, fins a la Guerra del Golf (suposadament motivada pel control del petroli de Kuwait). Ni les riqueses naturals d'un país, ni l'abundància de treball, ni l'existència de grans capitals no són decisius per a l'avenç socioeconòmic d'una zona.

Sabem que les matèries primeres (el carbó, el cotó, el petroli, el gas, la soja, el peix) són perfectament mòbils i es poden dirigir, transportar, a uns costos cada cop més baixos, allà on facin falta, on es puguin utilitzar, o consumir. El cotó de Nova Orleans, o d'Egipte, i el carbó de Gal·les, o d'Astúries, s'adreçaren, en un cert moment històric, als vapors catalans, d'on sortien fils i teixits de cotó destinats, en bona part, a l'exportació. No s'adreçaren, en canvi, a altres possibles localitzacions tan bones, i tant accessibles, com moltes de la Mediterrània, de la Bàltica, del Carib o del Mar del Plata.

Amb el treball, succeeix el mateix. Els diversos tipus de treballadors, cada cop més especialitzats en determinats tipus de feina, es dirigeixen, sovint, travessant clandestinament fronteres, vers les àrees on troben feina. Els treballadors suecs van marxar cap als Estats Units i el Canadà fins que, als anys 20-30, Suècia es va començar a industrialitzar. (Molts treballadors catalans van emigrar

a Amèrica, durant el XIX, i la primera part del XX, mentre molts treballadors aragonesos, murcians, andalusos i manxecs emigraven a l'Arc Mediterrani).

El capital també és mòbil. S'inverteix allà on espera obtenir rendiment, i es desinverteix d'allà on no es veu garantida l'obtenció de beneficis. (La Ford es va implantar a Cadis al 1922, i l'any següent es va instal·lar a Barcelona. Fins avui. Ara no és Ford, és Nissan, i segueix fabricant al mateix lloc –la Zona Franca de Barcelona– el mateix tipus de productes.)

Els factors competitiu són uns altres. Segons Michael E. Porter, són: les xarxes d'infraestructures i el capital humà. Aquests dos factors tenen en comú un fet: no són mòbils, no són transportables. No es poden 'globalitzar'.

Les xarxes, motor

Algú podria dir amb raó que la veritable història del segle XX és la història de les xarxes. La raó, segons Porter, fóra que els espais que han aconseguit construir –i mantenir– xarxes són els espais on les activitats productives disposen de més economies externes, o de situació, i, per tant els espais productius més competitiu.

Ara bé, les xarxes, per definició, no es poden transportar, car esdevenen espai, territori. L'illa-barri de Manhattan té una xarxa telefònica més llarga que la que s'estén per tot el continent africà. Aquest fet serveix per a explicar més la història del segle que tot el rosari de vicissituds dites 'polítiques' d'abans i de després de 1960, aquell any de la independència d'Àfrica.

Del ferrocarril a la www

Al Vuitcens, comencen les xarxes ferroviàries a Europa i Amèrica i en alguns –pocs– països de, això sí, els altres tres continents. (Per cert, una de les cinc primeres línies ferroviàries del món –i la primera de l'estat espanyol, la línia l'Havana-Güines– fou impulsada el 1837 per Miquel Biada, el mateix mataroní que impulsà el segon ferrocarril espanyol: el Barcelona-Mataró de 10 anys més tard).

Des del primer terç del segle XX, i sovint amb precedents molt llunyans, es construeixen, a certes àrees de certs estats del món, les altres xarxes. Són: les xarxes de vialitat urba-

na, de carreteres i d'autopistes, les xarxes de canalitzacions hidríques (incloses les xarxes de col·lectors), les xarxes elèctriques (de diferents tensions), les xarxes telegràfiques i les xarxes telefòniques, progressivament automatitzades, les xarxes urbanes de gas ciutat i les xarxes en el territori de gas natural, els oleoductes i les xarxes de distribució de gasolines.

Hi ha, també, la construcció de nombroses instal·lacions connectades –per diferents sistemes– en xarxa: des de les xarxes meteorològiques fins a la XHUP, la xarxa (catalana) d'hospitals d'utilització pública, passant per les xarxes de biblioteques, les xarxes de cotxes de línia i d'autobusos, o els núvols d'antenes i cadenes radiofòniques, i acabant amb la www, la Xarxa, per definició.

L'Arc, amb xarxes

Contra tota previsió, durant el segle XX, alguns espais no centrals han anat construint xarxes. Per exemple, i a desgrat de l'estructura radial i centrada en l'estat-ciutat de Madrid de moltes xarxes, l'espai de l'Arc Mediterrani ha estat, al llarg del segle XX, un espai amb una considerable dotació de xarxes de tot tipus. Començant per una important xarxa ferroviària, que ha inclòs diversos tipus de ferrocarrils, o diverses xarxes de canals dels grans regadius. Conèixer la història d'aquestes xarxes –de les xarxes hospitalàries, per exemple– abans i després de 1936, és a dir, sense el 'dic historiogràfic' del 1936, seria més útil per a entendre el segle XX català, que molts dels papers suposadament acadèmics de què disposa la comunitat científica.

El capital humà

Algú podria dir que el que pot explicar el segle XX és l'existència d'unes quantes àrees que generen i mantenen una població amb coneixements complexos, amb accés a diversos tipus d'informació, amb aprenentatges en dues o més llengües, i amb diverses destreses tècniques.

Aquestes àrees nodals tenen, cadascuna d'elles, una història. No és el mateix l'escola pública, obligatòria i gratuïta, republicana i laica, fruit de la Revolució Francesa, que l'escola de l'església nacional luterana de Suècia. Encara que n'hagi estat semblant l'eficàcia per a alfabetitzar els sectors majoritaris de la seva població.

El capital humà generat en aquestes àrees és (es diu) un motor decisiu per al creixement econòmic d'una societat. Naturalment, alfabetitzar una població, i introduir-la en els camins del coneixement i de la destresa tècnica és un procés lent, difícil, costós, extremadament delicat. I, d'altra banda, mal conegut.

Els economistes historiadors (que són quasi tots) i els historiadors de l'economia (un sector creixent d'historiadors) no han dedicat, però, gaire atenció, fins recentment, a la formació de capital humà. Com a index, se sol utilitzar l'evolució del percentatge de població activa amb estudis primaris fets, estudis secundaris acabats i estudis terciaris realitzats. Els percentatges són, per exemple, als països de l'Àsia-Pacífic, especialment alts.

L'Arc, amb escoles...

També, contra tota previsió, a desgrat de la pobra actuació de l'estat espanyol, i de l'escàs afany alfabetitzador de l'Església catòlica, la formació de capital humà al segle XX a l'Arc Mediterrani ha estat important. De fet, i seguint itineraris personals molt diversos, un cert nombre de catalans i valencians (i mallorquins, menorquins, etc.) han tingut, en el camp professional, o, si es vol, en el món de la cultura i de la política, uns èxits que no es poden menystenir. Només cal pensar en Frederic Duran-Jordà i el seu mètode de transfusions de sang que metges canadencs portaran a la Xina de Mao, en les traduccions del sànscrit a l'anglès de Joan Mascaró, en la música de Joaquim Nin, o de Xavier Cugat, o en l'inventor –al 1952– del concepte 'Tercer Món', Alfred Sauvy, nascut a Vilanova-de-la-Raó, o en la gran feina de mediació del diplomàtic Francesc Vendrell a l'Afganistan.

Sense escola republicana com la francesa i sense escola luterana com la sueca, la societat catalana ha generat capital humà i, alhora, aquest capital l'ha modelat. Amb una combinació no prevista de: a. L'ensenyament públic –amb els ajuntaments i les diputacions com a protagonistes– i, en certs períodes, la Mancomunitat i la Generalitat, b. L'ensenyament religiós, d'ordes religiosos, començant per l'Escola Pia, inventada a Roma per un pedagog català, i l'ensenyament parroquial, c. L'ensenyament privat de les

'acadèmies de pis', que ha anat responent a una fortíssima demanda de sectors molt amplis de la població. d. L'ensenyament –especialment, tècnic– als centres i ateneus populars, de. Les escoles depenents de governs o d'institucions culturals estrangeres.

I, no-escoles

Ara, l'ensenyament no escolar, a les famílies, a les empreses, a les associacions, i l'autoaprenentatge no reglat, han tingut, també, un paper important. Caldria confegir: una història del rol educatiu-tècnic de les famílies, una història minuciosa i detallista de les 'escoles internes' de les grans –i de les petites– empreses. I una monografia històrica dels tipus de coneixements inclosos en els catàlegs editorials per saber, en cada etapa, allò que la gent demanava, o allò que la indústria editorial oferia.

Saber què ha anat coneixent la gent durant el segle XX segueix sent un objectiu historiogràfic no assolit. Probablement, aquesta història dels coneixements difosos seria molt diferent de la història de les grans fites de la producció intel·lectual. En el terreny de la història de la tecnologia, David Edgerton, de l'Imperial College de Londres, ho ha proposat: caldria saber quines han estat les tècniques conegudes i usades en un determinat espai en cada moment històric. En qualsevol cas, el segle XX, ha estat el gran segle de la tècnica.

Escriure, il·lustrar i editar: canvis

En el benentès que el mode de producció, o la forma de fer enciclopèdies, geografies, històries, atlas, almanacs, llibres de l'any, diccionaris, llibres de lectura, manuals, guies, etc., ha anat evolucionant durant el segle XX. Per exemple, en el cas català, s'ha passat d'una producció gairebé artesana (amb productes de gran qualitat, com els 4 volums del Diccionari enciclopèdic de la llengua catalana de Salvat editors, dirigit per Joan Ruiz i Porta) a, des dels anys 60, un sistema de producció mixt, on es combina la gran empresa editora de tipus fordista i un nombre important de petites empreses 'auxiliars de l'edició' (tan dinàmiques com les empreses 'auxiliars de l'automòbil', o les empreses 'auxiliars de la construcció').

Fordisme i keynesianisme

En la història del segle XX, aquest intent de